

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Хімічний факультет
Кафедра аналітичної хімії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувачка кафедри аналітичної хімії

Л.О. Дубенська

“29” серпня 2023 року

Силабус з навчальної дисципліни
«Хімічна метрологія»,

що викладається в межах освітньо-наукової програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти
для здобувачів зі спеціальності 102 «ХІМІЯ»

Львів 2023 р.

Назва дисципліни	Хімічна метрологія
Адреса викладання дисципліни	Львівський національний університет імені Івана Франка, хімічний факультет, вул. Кирила і Мефодія 6, м. Львів
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	Хімічний факультет, кафедра аналітичної хімії
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	10 Природничі науки 102 Хімія
Викладачі дисципліни	Пацай І.О., к. х. н., доцент кафедри аналітичної хімії
Контактна інформація викладачів	ihor.patsay@lnu.edu.ua, https://chem.lnu.edu.ua/employee/patsaj-ihor-orestovych , Хімічний факультет, кафедра аналітичної хімії, каб. 206 тел. +38022394047
Консультації з питань навчання по дисципліні відбуваються	Консультації в день проведення лекцій/лабораторних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі онлайн консультації через MS Teams. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача.
Сторінка курсу	https://chem.lnu.edu.ua/course/himichna-metrolohiya
Інформація про дисципліну	Дисципліна “Хімічна метрологія” є нормативною дисципліною зі спеціальності 102 Хімія для освітньо-наукової програми “Хімія” другого (магістерського) рівня вищої освіти, яка викладається в першому семестрі в обсязі 3 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Коротка анотація дисципліни	Курс розроблено так, щоб надати учасникам необхідні знання та виробити навички з різних форм застосування набутих знань та напрацювань, обов'язкові для того, щоб вибирати та реалізувати на практиці оптимальні, з огляду на точність очікуваних результатів, методи дослідження. Курс охоплює основні принципи та методи вимірювань у практиці хімічних лабораторій, види та засоби вимірювальної техніки, методи математичного опрацювання та представлення результатів вимірювань, способи підвищення точності вимірювань
Мета та цілі дисципліни	Метою викладання навчальної дисципліни є теоретичне і практичне ознайомлення студентів із методами математичного опрацювання та представлення результатів вимірювань, виконання метрологічних досліджень. Цілі вивчення дисципліни – засвоїти основні терміни та поняття метрології, ознайомитись із завданнями та структурою міжнародних та вітчизняних метрологічних організацій, вивчити основні системи фізичних величин та одиниць, засвоїти принципи та методи вимірювань у практиці хімічних лабораторій, ознайомитись із видами та засобами вимірювальної техніки, навчитись виконувати математичне опрацювання та представлення результатів вимірювань, ознайомитись із методами підвищення точності вимірювань.
Література для вивчення дисципліни	Основна: 1. Корсун В.І., Белан В.Т., Глухова Н.В. Метрологія, стандартизація, сертифікація, акредитація: навч. посібник. – Д.: Національний гірничий університет, 2011. – 147 с. 2. Полішко С.П., Трубенко О.Д. Точність засобів вимірювання. – К.: ВШ, 1992. – 171 с. 3. ДСТУ 2681-94 "Метрологія. Терміни та визначення". 4. Ігнаткін В. У., Томашевський О. В., Матюшин В. М. Основи

	<p>метрології. - Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. - 120 с.</p> <p>5. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 30-31, ст. 194) (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003, ВВР, 2003, № 30, ст. 247).</p> <p>Додаткова:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дворкин В.И. Метрология и обеспечение качества количественного химического анализа. – М.: Химия, 2001. – 263 с. 2. Чарыков А.К. Математическая обработка результатов химического анализа: Учеб. пособие для вузов. – Л.: Химия, 1984. – 168 с. 3. Шараф М.А., Иллман Д.Л., Ковальски Б. Р. Хемометрика. – Л.: Химия, 1989. – 272 с. 4. Основные термины в области метрологии: Словарь-справочник. – М.: Изд-во стандартов, 1989. – 212 с. 5. Сергеев А.Г. Метрология: Учебник. – М: Логос, 2005. – 272 с. 6. Ушаков И.Е, Шишкин И.Ф. Прикладная метрология: Учеб. для вузов. Изд. 4-е. перераб. и доп. – СПб.: СЗТУ, 2002. – 116 с. <p>Інформаційні ресурси:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. https://kc.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/11/2018/02/1-2.pdf. 2. http://chemistry.univer.kharkov.ua/КХМ. 3. https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2648/1/4033-20-3-12-175.pdf. 4. https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/8958.
<p>Обсяг курсу</p>	<p>Навчальний курс охоплює 3 кредити (90 год). Курс складається з 16 год лекційних занять, 16 год лабораторних занять та 58 год самостійної роботи</p>
<p>Очікувані результати навчання</p>	<p>Після завершення цього курсу студент буде</p> <p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – основні терміни та поняття метрології; – структуру та завдання міжнародних та вітчизняних метрологічних організацій; – системи фізичних величин та одиниць; – принципи та методи вимірювань, засоби вимірювальної техніки. <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виконувати математичне опрацювання результатів вимірювань; – виявляти та оцінювати систематичні похибки вимірювань; – коректно представляти результати вимірювань; – здійснювати вибір оптимальних вимірювальних засобів з врахуванням завдань та вимог хімічних досліджень; – орієнтуватись у питаннях законодавчої метрології та діяльності метрологічних служб. <p>У результаті успішного вивчення курсу студент набуде загальних компетентностей:</p> <p>ЗК 2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 8. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.</p> <p>ЗК 12. Здатність працювати автономно.</p> <p>та спеціальних (фахових) компетентностей:</p> <p>СК 1. Здатність використовувати закони, теорії та концепції хімії у поєднанні із вищого рівня математичними інструментами для опису природних явищ.</p> <p>СК 2. Здатність будувати адекватні моделі хімічних явищ, досліджувати їх для отримання нових висновків та поглиблення розуміння природи, в тому числі з використанням методів молекулярного, математичного і комп'ютерного</p>

	<p>моделювання.</p> <p>СК 3. Здатність організувати, планувати та реалізувати хімічний експеримент.</p> <p>СК 4. Здатність інтерпретувати, об'єктивно оцінювати і презентувати результати свого дослідження.</p> <p>Програмні результати навчання:</p> <p>ПРН 2 Глибоко розуміти основні факти, концепції, принципи і теорії, що стосуються предметної області, опанованої у ході магістерської програми, використовувати їх для розв'язання складних задач і проблем, а також проведення досліджень з відповідного напрямку хімії.</p> <p>ПРН 6 Знати методологію організації наукового дослідження.</p> <p>ПРН 10 Планувати, організувати та здійснювати експериментальні дослідження з хімії з використанням сучасного обладнання, грамотно обробляти їх результати та робити обґрунтовані висновки.</p>
Ключові слова	Хімічна метрологія, вимірювання, засоби виміральної техніки, точність вимірювань, математична обробка результатів вимірювань, оцінювання точності вимірювань, метрологічна служба.
Формат курсу	Очний. Проведення лекцій, лабораторних занять та консультації.
Теми	Наведені у Таблиці 1
Підсумковий контроль, форма	Залік в кінці семестру на основі результативності виконання лабораторного практикуму та письмої модульної роботи
Пререквізити	Базові знання з дисциплін "Аналітична хімія", "Основи стандартизації"
Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу	Лекції, презентації, виконання та захист лабораторних робіт.
Необхідне обладнання	Лабораторне обладнання практикуму фізико-хімічних методів аналізу
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Нарахування балів здійснюється за таким співвідношенням:</p> <p>50 % – виконання, оформлення та захист лабораторних робіт;</p> <p>50% – письмова модульна робота.</p> <p>Письмова робота: Очікується, що студенти виконають письмову модульну роботу (розгорнуті відповіді на теоретичні питання та розв'язування задач).</p> <p>Академічна доброчесність: Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними міркуваннями. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем. Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і лабораторні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх строків визначених для виконання усіх видів письмових робіт, передбачених курсом. Література. Уся література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надана викладачем виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.</p> <p>Політика виставлення балів. Враховуються бали набрані на лабораторних заняттях та бали письмової модульної роботи. При цьому обов'язково враховуються присутність на заняттях та активність студента під час лабораторного заняття; недопустимість пропусків та запізнь на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях не пов'язаних з навчанням; списування та плагіат; несвоєчасне виконання поставленого завдання і т. ін.</p>

	Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються.
Питання до підсумкової модульної роботи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Структурні методи зменшення мультиплікативних і адитивних похибок результатів вимірювань. 2. Методи зменшення випадкових і систематичних похибок результатів вимірювань. 3. Метод структурної надмірності як спосіб підвищення точності вимірювань. 4. Аналіз похибок засобів вимірювання. Метод стабілізації параметрів статичних характеристик засобів вимірювання. 5. Основні характеристики вимірювань. Класифікація вимірювань. 6. Принципи та методи вимірювання. Особливості вимірювань у хімічній промисловості. 7. Електричні методи вимірювання неелектричних величин. 8. Засоби вимірювальної техніки, їхні характеристики. 9. Похибки засобів вимірювальної техніки. Класи точності вимірювальних засобів. 10. Класифікація засобів вимірювальної техніки, їхні метрологічні характеристики. 11. Види фізичних величин та їх одиниць. Класифікація фізичних величин. 12. Системи фізичних одиниць величин. 13. Міжнародна система одиниць СІ. Основні одиниці системи СІ. 14. Значення метрології для науково-технічного прогресу та промисловості. 15. Міжнародні та вітчизняні метрологічні організації. 16. Актуальні проблеми метрології.
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.

Таблиця 1. Схеми курсу

Гижден ь	Тема, план, короткі тези	Форма діяльності	Література. ***Ресурси в інтернеті
1-2	Вступ до дисципліни. Метрологія як наука про вимірювання. Державна метрологічна служба України	Лекція	Основна: 1. Корсун В.І., Белан В.Т., Глухова Н.В. Метрологія, стандартизація, сертифікація, акредитація: навч. посібник. – Д.: Національний гірничий університет, 2011. – 147 с. 2. Полішко С.П., Трубенко О.Д. Точність засобів вимірювання. – К.: ВІШ, 1992. – 171 с. 3. ДСТУ 2681-94 "Метрологія. Терміни та визначення". 4. Ігнаткін В. У., Томашевський О. В.,
1-2	Оцінювання точності фотометричного визначення нікелю у сталі статистичним методом	Лабораторне заняття	
3-4	Фізичні величини та їхні одиниці	Лекція	
3-4	Приготування розчину первинного стандарту із забезпеченням необхідної точності концентрації	Лабораторне заняття	

5-6	Принципи та методи вимірювання. Засоби вимірювальної техніки. Класи точності	Лекція	<p>Матюшин В. М. Основи метрології. - Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. - 120 с.</p> <p>5. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 30-31, ст. 194) (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 762-IV (762-15) від 15.05.2003, ВВР, 2003, № 30, ст. 247).</p> <p>Додаткова:</p> <p>1. Дворкин В.И. Метрология и обеспечение качества количественного химического анализа. – М.: Химия, 2001. – 263 с.</p> <p>2. Чарыков А.К. Математическая обработка результатов химического анализа: Учеб. пособие для вузов. – Л.: Химия, 1984. – 168 с.</p> <p>3. Шараф М.А., Иллман Д.Л., Ковальски Б. Р. Хемометрика. – Л.: Химия, 1989. – 272 с.</p> <p>4. Основные термины в области метрологии: Словарь-справочник. – М.: Изд-во стандартов, 1989. – 212 с.</p> <p>5. Сергеев А.Г. Метрология: Учебник. – М: Логос, 2005. – 272 с.</p> <p>6. Ушаков И.Е, Шишкин И.Ф. Прикладная метрология: Учеб. для вузов. Изд. 4-е. перераб. и доп. – СПб.: СЗГУ, 2002. – 116 с.</p> <p>Інформаційні ресурси:</p> <p>1. https://kc.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/11/2018/02/1-2.pdf.</p> <p>2. http://chemistry.univer.kharkov.ua/KXM.</p> <p>3. https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2648/1/4033-20-3-12-175.pdf.</p> <p>4. https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/8958.</p>
5-6	Оцінювання точності непрямих вимірювань	Лабораторне заняття	
7-8	Принципи та методи вимірювання. Засоби вимірювальної техніки. Вимірювання в практиці хімічних досліджень	Лекція	
9-12	Похибки вимірювань	Лекція	
7-12	Визначення метрологічних характеристик потенціостату-гальваностату MTech SPG-500F	Лабораторне заняття	
13-14	Еталони. Зразкові засоби вимірювальної техніки	Лекція	
15-16	Методи підвищення точності вимірювань	Лекція	
13-16	Калібрування рН-метра за стандартними розчинами із відомим рН	Лабораторне заняття	